

Андрићград 2014.

ИСТОРИЈСКЕ СВЕСКЕ

ТОМ I

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

А Н Д Р И Ћ Е В И Н С Т И Т У Т

Главни и одговорни уредник:

ЕМИР КУСТУРИЦА

Уредник:

ПЕРО СИМИЋ

Редакција:

др МИРОСЛАВ ПЕРИШИЋ
др СВЕТОЗАР РАЈАК
др ОЛЕГ АЈРАПЕТОВ

Секретар редакције:

мр ИВАН ОБРАДОВИЋ

Тел: 058 620 912

Факс: 058 620 918

info@andricevinstitut.org

Адреса:

Трг Николе Тесле, Андрићград - Вишеград

Дизајн и припрема:

Минт - Бања Лука

Штампа:

Графомарк - Лакташи

Андрићград 2014.

ИСТОРИЈСКЕ СВЕСКЕ

ТОМ I

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

САДРЖАЈ

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 1.....	9
ПИСМО ПОЂОРЕКА – МИНИСТРУ БИЛИНСКОМ, 28. МАЈА 1913.....	11
САОПШТЕЊЕ ОДЕЉЕЊА ЗА ИСТОРИЈУ АНДРИЋЕВОГ ИНСТИТУТА.....	15
ПУТ КА 1914. ГОДИНИ.....	16
БЕЗ ДОКУМЕНАТА НЕМА ИСТОРИЈЕ.....	23
ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 2.....	27
ЦИСТЛЕРОВА ОДБРАНА МЛАДЕ БОСНЕ	28
БИОГРАФИЈА АДВОКАТА РУДОЛФА ЦИСТЛЕРА.....	44
БЕЗ ДОКУМЕНАТА НЕМА ИСТОРИЈЕ.....	47
ОДРЖАН ДРУГИ САСТАНАК МЕЂУНАРОДНОГ	53
ОДБОРА АНДРИЋЕВОГ ИНСИТУТА ЗА ОБИЉЕЖАВАЊЕ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА	53
ПРОФ. ДР МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ.....	54
СРБИ И РУСИ 12 – 21. ВЕК.....	56
ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 3.....	59
СРПСКА ШТАМПА О ПОГРОМИМА СРБА 1914.....	60
ПРОГОНИ СРБА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПОСЛИЈЕ АТЕНТАТА У САРАЈЕВУ	82
КОНЦЕНТРАЦИОНИ ЛОГОРИ.....	89
ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 4.....	103
СТРАДАЊЕ И ХУМАНИЗАМ.....	104
ЕПИДЕМИЈА ПЕГАВОГ ТИФУСА У СРБИЈИ 1914/1915.	108
СТРАХОТЕ РАТА У СРБИЈИ. ДНЕВНИК РАТНОГ ХИРУРГА 1915.....	112

ОПИСИ СТАЊА У ВАЉЕВСКОЈ БОЛНИЦИ	115
ВАЉЕВСКА БОЛНИЦА: ЗНАЧАЈ ЈЕДНОГ ИСТОРИЈСКОГ ПРИМЕРА	117
МЛАДА БОСНА, ВЕЛИКА ЕМОЦИЈА	121
РУСКИ МИНИСТАР КУЛТУРЕ ВЛАДИМИР МЕДИНСКИ У АНДРИЋГРАДУ	140

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 5..... 141

ИЗВЕШТАЈ ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ИЗ БЕЧА – НИКОЛИ ПАШИЋУ У БЕОГРАД, 23. ДЕЦЕМБРА 1913.....	142
ДОМЕТИ АУСТРОУГАРСКЕ ПРОСВЈЕТНЕ ПОЛИТИКЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ (1878-1914).....	145
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ - КУЛТУРА СЕЋАЊА	150

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 6..... 165

ПИСМО МОЛТКЕА – ХЕЦЕНДОРФУ, 10. ФЕБРУАРА 1913.....	166
О ПОКУШАЈИМА РЕВИЗИЈЕ.....	168
ПЉАЧКА СРПСКИХ АРХИВА У ПРВОМ И У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У ФУНКЦИЈИ РЕВИЗИЈЕ ИСТОРИЈЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	169
АУСТРИЈСКА МОНАРХИЈА ВЕРОВАЛА ДА ЈЕ РАТ НУЖАН ЗА ЊЕН ОПСТАНАК.....	183

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 7..... 193

ПРВЕ ЖРТВЕ ВЕЛИКОГ РАТА.....	205
СРБИЈА НИЈЕ ХТЕЛА РАТ	210
СЈЕЋАЊА СРПСКОГ СВЕШТЕНИКА НИКОЛЕ ПРОКОПИЋА НА СТРАДАЊА ПОД АУСТРОУГАРСКОМ УПРАВОМ.....	218
СЦЕНСКИ ПРИКАЗ САРАЈЕВСКОГ АТЕНТАТА „ПОБУЊЕНИ АНЂЕЛИ“	221

КУСТУРИЦА ПРИНЦИП - ЈУНАК КОЈЕГ СТАВЉАЈУ ГДЈЕ МУ НИЈЕ МЈЕСТО	222
ВУЧИЋ, ДОДИК И КУСТУРИЦА ОТВОРИЛИ АНДРИЋГРАД.....	223
ПРОМОВИСАНА КЊИГА „САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ -ПОВРАТАК ДОКУМЕНТИМА“	226

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 8..... 227

ДОКУМЕНТА О ЦЕРСКОЈ БИЦИ.....	228
ЦЕРСКА БИТКА.....	234
АВГУСТ 1914 – ЛИКОВИ ИЗ СЕНКЕ.....	240
СРПСКИ ФРОНТ 1914. У СРПСКОЈ ШТАМПИ.....	245
ПРИНЦИП У ТАМНИЦИ ИЛИ БОРБА ЗА ИНТЕРПРЕТАЦИЈУ АТЕНТАТА И ЛИЧНОСТИ АТЕНТАТОРА	265
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ У ЗАБЕЛЕШКАМА САВРЕМЕНИКА	268

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 9..... 277

ЗЛОЧИНИ, ПРОГОНИ И ЛОГОРИ ЗА СРБЕ.....	286
БАБА ВИШЊА – ЗАБОРАВЉЕНА СРПСКА ХЕРОИНА.....	291
ОТВОРЕНА ИЗЛОЖБА „МЛАДА БОСНА И САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ“	297

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 10..... 299

СРБИЈА У РАТУ 1914. ГОДИНЕ.....	300
СТРАНЕ МЕДИЦИНСКЕ МИСИЈЕ У СРБИЈИ 1914.....	323
СТРАДАЊЕ ЗБИРКЕ СРЕДЊОВЕКОВНИХ РУКОПИСА И ШТАМПЕНИХ КЊИГА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА.....	331
НАЈМЛАЂИ КАПЛАР НА СВЕТУ	335

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 11 337

СРПСКА ВОЈСКА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	338
О ПОЛИТИЦИ АУСТРОУГАРСКЕ ПРЕМА СРБИЈИ 1913.	346
ИСТОРИЈСКИ ИЗВОР: ПРЕДВИЂАЊЕ БУДУЋНОСТИ ИЛИ ЗАШТО ЈЕ РУСИЈА СТУПИЛА У СВЕТСКИ РАТ	349
ПУТУЈУЋА ШКОЛА	362
СТРАНЕ МЕДИЦИНСКЕ МИСИЈЕ У СРБИЈИ 1914.....	368
ДР ЂОРЂЕ МИКИЋ, САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ КАО ЈУЖНОСЛОВЕНСКА БУРЖОАСКА РЕВОЛУЦИЈА, БАЊА ЛУКА 2014.	376
ПОЧЕТАК ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	379

ИСТОРИЈСКА СВЕСКА БРОЈ 12..... 393

КОЛУБАРСКА БИТКА.....	394
МОЈЕ РАТНО КРШТЕЊЕ.....	410
СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА? ПОЧЕТНИ КОНЦЕПТ ПОСЛЕРАТНОГ РАЗГРАНИЧЕЊА СРБИЈЕ И АУСТРОУГАРСКЕ ИЗ 1915. ГОДИНЕ	413
РУСКИ ПОСЛАНИК У СРБИЈИ ТРУБЕЦКОЈ МИНИСТРУ ИНОСТРАНИХ ДЕЛА САЗОНОВУ.....	417
АУСТРОУГАРСКА КОЛОНИЗАЦИЈА У БИХ У СЛУЖБИ ПОЛИТИКЕ И ВЕРЕ.....	421
БОРБЕНИ ДУХ У СМЕЂЕМ СУКНУ И „БАЛКАНСКИМ САНДАЛАМА“	426
ЗЛУРАД ОСМЕХ И СТИСНУТА ПЕСНИЦА	436

СРПСКИ ФРОНТ 1914. БИТКА НА ЦЕРУ

"Видео сам једну старицу којој је глава била смрскана кундаком... Али да станем. Нећу да говорим о силовањима, ни о страсним садистичким зверствима, која су починили аустријски официри и војници. Довољни су ови примери које сам навео. Дрхтим при помисли на сву ту злочиначку гнусобу, коју ћемо имати да констатујемо, када дефинитивно буде одагната та војска, која се сматра за цивилизовану. За сада су њени рањеници смештени заједно са Србима у српске болнице. Негују се исто тако као и Срби. Према њиховим заробљеницима поступа се као према људима. Србија и овог пута болно пати и лопа крвљу... Она јауче над ужасима, али се не свети обезоружаним непријатељима."

АВГУСТ 1914 – ЛИКОВИ ИЗ СЕНКЕ

Начелник штаба Комбиноване дивизије Душан П. Трифуновић

У својој депеши команданту Комбиноване дивизије, у којој јавља да је произведен у чин војводе, командант II армије, Степа Степановић, изричито је навео да је Комбинована дивизија у Церској бици имала пресудну улогу и да њој има највише да захвали за добијени чин. Сам генерал Рашић, командант дивизије, велики господин и официр широке културе, када му се војвода Степа, претходно, на бојишту први пут захвалио за одсудан допринос његове Дивизије, изјавио је да „највећи део заслуга за целисходно ангажовање трупа и руковођење бојем Комбиноване дивизије припада његовом начелнику штаба“.¹ То је Рашић поновио и у свим накнадним службеним оценама које је дао свом начелнику штаба Душану Трифуновићу.²

Пре 100 година, Комбинована дивизија Друге армије, стигла је из Ниша где се формирала у село Даросаву, западно од Аранђеловца. Дивизија је по наређењу Врховне команде и Армије кренула 13. августа ка Лазаревцу и Убу. Следећом наредбом упућена је ка селу Бањанима.

У току првих сати 15. августа, Врховна команда је издала наредбу II армији да својим снагама удари у леви бок аустроугарског 13. корпуса (Загребачког) који је продирао долином реке Јадра и угрожавао десно крило српске III армије. Ни помена о 8. непријатељском корпусу који се већ

био пребацио преко Дрине кренувши ка Церу и Мачви. Дакле, ишло се у сусрет непријатељу за кога се није ни знало. Дивизија је увелико наступала, према задатку који је примила у 3 сата ујутро, када је један њен део пресрео генерал Степа око 11 сати пре подне и модификовао раније наређење упућујући је да хитно поседне гребен Цера, Косанин град и Тројан додајући: „Са дивизијом форсирајте, јер заузеће Косаниног града биће од пресудног значаја за целокупну ситуацију наше војске у следећим операцијама. Вероватно на Церу наићићете на наше комите (!-М.Б).“ Тог судбоносног 15. августа ниједна јединица која је добила задатак „да расветли ситуацију“ између реке Љешнице и Шапца није открила па чак ни напипала кретање целог једног непријатељског корпуса.

Тако ће Комбинована дивизија, после великог марш-маневра који је трајао три дана и ноћи, после пређених 100 и више километара, од тога само 15. августа око 50 километара по жези и великој спарини, а затим по киши (правој летњој олуји која се касно после подне сручила на Цер) и блату, са својим крајње изнуреним трупама, на непознатом терену, доживети изненадни сусрет са непријатељем. Ноћу. Сама.

То вече, доћи ће до борбе у сусрету делова Комбиноване дивизије и главнине 21. ландверске дивизије из састава 8. корпуса (Прашког). Комбинована је извршила страховити удар и потпуно онеспособила три цела пука непријатељске дивизије. Њени остаци су успевали да одолевају у наредна два дана само захваљујући избијању 9. дивизије истог корпуса из долине Лешнице. Коначно, укључивањем Моравске дивизије И позива и 3. коњичког пука северним обронцима Цера непријатељ је натеран у повлачење уз велике губитке. Успехе је имала и Трећа српска армија

1 Миле Бјелајац – Предраг Трифуновић, *Између војске и политике. Биографија генерала Душана Трифуновића 1880-1942*, ИНИС – Народни музеј Крушевац, Београд 1997, стр. 68 (према: Др Момчило Иванић, *Генерал Михаило Рашић. На исправку г. Војислава И. Гојковића*, 13. март 1933, исјечак из Политике или Правде у поседу породице Трифуновић). Поводом 100 годишњице од Великог рата проф. Предраг Трифуновић приредио је и објавио „Писања генерала Душана Трифуновића. Изабрани списи, објављени и необјављени“, Београд 2014.

2 Према овереним преписима службених оцена и предлога за одликовања од стране команданта Рашића – Оставштина Д. Т.

тако да је и она повратила Крупањ и Лозницу. У неколико наредних дана непријатељ је морао да напусти и Шабац. Тиме је била заокружена прва савезничка победа у Великом рату и то на фронту где се најмање очекивало. Још веће изненађење и болан шок доживео је Беч.

Два висока официра, генерали Михаило Рашић и Душан Трифуновић, били су у своје време позната имена не само у војничким круговима већ и у оновременој јавности. Рашић, као старији био је познат у Србији, а потом у и новој Краљевини као њен први министар војни (1918-1919), а Трифуновић ће исти положај заузимати нешто касније (1924-1926). Проћи ће једва десет година од Церске битке, а оба њена јунака биће пензионери и “поскрајнути“. У непотписаном тексту у Политици 6. августа 1928, Трифуновић ће између осталог написати:

„Рашић и његова ‘комбинована’ дивизија имали су једну сјајну улогу и обезбедили себи најсјајније странице у историји те битке. Истина за време Церске прославе нити је генерал Рашић позван нити поменути (1924-М.Б). Ипак за то остаје му једна утеха: није он ни први ни једини коме се то десило. Али постоји један неумитни суд који свакоме одмазди и свакоме додели место по заслуги. То је суд историје. Генерал Рашић нема разлога да од тога суда стрепи, он је дао све што је могао, дао је читавога себе, своје здравље и своје спокојство. Дао је, али не узалуд ... његовој Отаџбини.“³

Михаило Рашић као и његови вршњаци Степановић и Мишић претурили су све ратове које је Србија водила од 1876. до 1918, а Трифуновића је задесила судбина да дочека још један и као командант VII армије буде зарбљен у априлу 1941 и свој живот сконча у варбуршком логору у зиму 1942. године.

Мало је недостајало да строга пријемна комисија Војне академије одбије будућег питомца и гене-

рала Трифуновића због слабуњавости и високог раста. Његов отац Панта, тада мајор, потегнуо је познанства да га ипак приме. Тако је Душан Трифуновић постао питомац 29. класе Војне академије (1896-1899). Тадашња Академија није била само војно училиште већ је доприносила ширењу оног танког слоја грађанске, образоване елите, будућих прегалаца. Није чудо да су многи из редова младих официра били писци стручних радова и преводиоци значајних страних дела. Трифуновић је наставио усавршавање на Вишој школи Војне академије, а касније је завршио и генералштабну припрему под руководством генерала Радомира Путника. Будући војвода не само да је дугим својим вођењем Генералштаба упознао све најистакнутије официре “штапце“ и команданте већ их је и сам стварао. Таквом вођи није онда било тешко да одреди начелнике штабова ратних армија, дивизија, бригада и одреда. Са њима је он прошао километре граничних линија и будућих фронта, те Србију целу. Знало се колико на ком правцу може да се ангажује снага и прође колона, која топографски доминантна планина или греда мора да се држи одсудно, куда да се одступа а куда напредује.

Трифунвић је пред балканске ратове одређен за начелника штаба Јаворске бригаде, формације јачине 12.000 војника која је имала да овлада граничним фронтом на планини Јавор и ослободи Сјеницу, Пријепоље и Пљевља. Било је тренутака када су међу поколебане трупе морали да уђу и командант бригаде Миливоје Анђелковић Кајафа и његов начелник штаба, тада мајор Трифуновић како би повратили ред и подстакли морал. Познајући дух свог војника српски официри су то успевали не само храброшћу и претњом, већ примером и тактом. Код Лупоглава је стекао прву ратну рану. Следеће године, Трифуновић ће бити постављен за начелника штаба Дунавске дивизије ИИ позива код генерала Михаила Рашића. Заједнички ће завршити кампању у Тракији а потом учествовати у одсудним борбама на Ретким буквама, планинском положају недалеко од Криве Паланке где је претила опасност да бугарске снаге

³ *Седамдесетогодишњица генерала Рашића*, Политика 6. август 1928. (исечак сачуван у Оставштини Д. Т).

пробију слаб део српског фронта и компромитују успех на Брегалници и планини Серти. Њихово војевање на Ретким буквама и Чупином брду забележио је тада чувени руски ратни фотограф Самсон Чернов. Десетине фотографија настале су управо на тим положајима.⁴

О свом команданту Трифуновић је тада забележио:

„У оној катастрофалној погибији на Чупином Брду, када је од држања Дунавске дивизије II позива зависила судбина целокупне наше војске и судбина рата, генерал Рашић је спасао ситуацију својом личном храброшћу, решеношћу и упорношћу. Тај његов подвиг није никада метан на велика звона, али они који су тада били уз њега увек ће се сећати оних његових класичних речи: За спас војске овде ћемо изгинути. А те речи, то ‘овде’ генерал Рашић није изговорио на каквој удаљеној командантској осматрачници, већ тамо далеко напред међу својим војницима, тамо где је прскао шрапнел и свирао куршум...“⁵

Ратови су добијени, али мир је био варљив. Подстакнути аустроугарским интересима, албански прваци окупљају војску и нападају у септембру 1913. слабе српске снаге на демаркационим линијама. Душан Трифуновић, тада млад потпуковник, је на положају начелника штаба новоформиране Косовске дивизијске области у Приштини. У октобру, када је српска војска поново морала да мобилише део војске, Трифуновић је постављен за начелника штаба Ђаковачко-призренских трупа које су имале да деблокирају Призрен, продуже дуж Дрима до потпуног уништења нападачевих снага те поново поседну демаркациону линију. Борбе су биле оштре и напорне. Трајале су месец дана. Ратно стање укинато је тек 5. новембра 1913.

4 Балкански ратови, Фотозаписи Самсона Чернова (приредили Мирослав Перишић, Милић Милићевић, Бранко Богдановић), Архив Србије, Београд 2010.

5 Седамдесетогодишњица генерала Рашића, Политика 6. август 1928. (текст није потписан, али верујемо да га је писао Д. Трифуновић).

Сарајевски атентат и Јулска криза затекли су га на дужности у Приштини. Када је рат постао извешан, затражио је рапортом да добије распоред у оперативној војсци. Његову жељу подржао је генерал Рашић, већ одређени командант Комбиноване дивизије. Ову дивизију сачињавали су прекобројни пукови обвезника из Моравске дивизијске области (I, II), Шумадијске (V) и Тимочке (VI). Није имала своје артиљерије па је узет један дивизион брзометне француске артиљерије из Моравске дивизије, једна батерија из Шумадијске те две батерије брзометних хаубица. Од 300 официра, већина су били резервисти. Дивизија ће бити у првој фази рата у саставу Друге армије, а од 11. септембра 1914. у саставу Треће армије генерала Јуришића. Ту ће водити тешке борбе на Гучеву 55 дана, све до повлачења армије на десну обалу Колубаре. Борбе на Колубари, Љигу, око Београда и његово ослобођење 1914. обележиће пут овог официра. У кампањи 1915. дивизија је дејствовала на источном фронту у саставу Тимочке војске генерала Илије Гојковића. Од Зајечара до Валоне. Низ непрекидних бојева и заштитничких борби. Повлачење је изведено долином Црног Дрима на Елбасан и Тирану. После реформисања српске војске на Крфу, Душан Трифуновић је био одређен за начелника штаба Вардарске дивизије. Са том дивизијом учествовао је у борбама на правцу Битоља у јесен 1916. У јануару 1917. постављен је за начелника штаба Шумадијске дивизије код чувеног Живка Павловића, а у марту исте године за помоћника начелника штаба Прве армије код војводе Мишића. Деветог августа 1917. изашао је указ којим је Трифуновић именован за ађутанта краља Петра I Карађорђевића. Своје дужности је отправљао до 10. децембра 1917. када се краљ само са малом пратњом преселио из Солуна у Атину. Од тада је био у саставу пратње регента Александра. После ослобођења организовао је пресељење свих оперативних и позадних органа из Солуна и околине у земљу. Поред дужности ађутанта био је именован за шефа Ђенералштабног одсека Општевојног

одељења Министарства војног и морнарице. Тако је по трећи пут био Рашићев директни сарадник.

За младу Краљевину СХС прилике 1919. нису биле мирнодопске. Вођене су и праве мале операције на демаркационим линијама од Аустрије, Мађарске до Албаније и Далмације. Ваљало је повећавати формацију и организовати нову војно-територијалну поделу Краљевине. Радило се даноноћно. Као упућен официр у војне и дипломатске ствари, Трифуновић је 1920. био одређен као експерт југословенске делегације на конференцији амбасадора у Паризу. Војници су посебну улогу имали у решавању граничних питања и формулисања захтева државне делегације.

По повратку из Париза, постављен је на осетљиву дужност начелника Обавештајног одељења Главног генералштаба. Посебна пажња у време када је био на тој дужности била је посвећена развоју обавештајне мреже према Италији од које је тада долазила највећа претња.

На свим тим дужностима, постаје официр од личног поверења краља Александра. Када је именован за команданта Коњичке дивизије у Загребу у јесен 1923. године, чини се да није имао искључиво војна задужења. Његово образовање, култура опхођења па и политичке везе са локалним политичарима омогућиле су му да буде човек за контакте по највишим интенцијама.

У посебним политичким околностима када је на владу, споразумом требао доћи радикаско – хрватски блок, Трифуновића краљ одређује за министра војске 7. новембра 1924. На том положају остаје до 24. децембра 1926. године. Преторијанство или неодговорно мешање војних фактора у политику нису били по његовом укусу. После неуспелог покушаја да пензионисе генерала Петра Живковића и одстрани његове блиске сараднике, остављен од краља, он даје оставку. Безуспешно је тражио да га краљ прими у аудијенцију. Био је то његов једини услов за останак у војсци. Како до тога није дошло, премијеру је одговорио да не

може примити понуђену команду над армијском облашћу. Тако је Трифуновић у својој 47. години, у напону снаге, изашао из строја у чину дивизијског генерала.

По одласку у пензију наставља са праћењем војне проблематике, пише, одржава контакте, нада се да ће у неким новим приликама поново послужити отаџбини. Његов дом постаје окупљалиште свих добронамерних патриота који су се нашли у сукобу са диктатуром или диктатором у војсци, генералом Живковићем. У неким политичким круговима је помињан као поновни министар војске који би је очистио од неодговорних елемената. О томе је писала штампа у земљи и иностранству.

Пред Други светски рат поново га се присећају. Био је коначно главни говорник на прослави Церске битке 1939. године. Тада међу живима више није било ни Рашића, ни Степановића, ни Гојковића, ни многих ратних команданата. Окупило се 60.000 старих ратника и народа из Подриња.

Као министар војни настојао је на убрзаној модернизацији војске, јачању ваздухопловства и морнарице. За његовог мандата у флоту су укључене прве четири подморнице. Обнова завода у Крагујевцу и покретање производње, планирање војно-индустријског комплекса, били су његови напори. Међутим највише се трудио око стабилизације политичких прилика као предуслова свих осталих чинилаца одбране. Томе је остао посвећен и после одласка у пензију. После пуча 27. марта 1941. хрватски политичари су Симићу именовање Трифуновића за министра постављали као свој услов за улазак у владу. У њега се имало поверења.

За време министровања чувени рођак Трифуновића Брана Цветковић није узнапредовао “по породичној линији” нити му се остварила жеља да постане управник Народног позоришта. Такође, није узнапредовао ни млађи Душанов брат Драгољуб, артиљеријски пуковник, командант

пука у Осијеку, а потом у Ваљево. Због пропуста у служби и склоности пићу Душан га је пензионисао 1. маја 1926. Овај случај је често помињан и препричаван. Држећи слово о животу и делу починулог министра, далеко, у логорским жицама поред Нирнберга, капетан I класе Михаило Ил. Петровић је поменуо следећи случај:

„Колико је његова правичност и склоност за напредак општег добра била запажена у најширим слојевима народним уверио сам се 1938. године на Младеновачкој железничкој станици. Чекао сам воз за Београд и за то време повео разговор са неким сељацима из села Дубоне. У том наиђе воз из Београда и на прозору вагона, који се заустави у близини нашој, стојаше ђенерал Трифуновић. Поздравих га, а он ми одговори ‘здрово капетане’. Воз његово оде, а сељаци ме запиташе: ‘Је ли то онај ђенерал Трифуновић, који је као министар пензионисао свог рођеног брата?’ Кад им ово потврдих, рекоше: ‘Штета што их нема више оваквих и што још није министар.’“⁶

Какав је био као човек, као војник на највишем положају најбоље га оцртавају речи његовог класног друга, генерала и Профа Николе Аранђеловића: “Ти си кратко био на положају одакле се ведри и облачи (...) Али ти ниси облачио. Ти си само ведрио. Ведрио си истином, правдом, поштењем, топлим речи, врелом утехом, другарском пажњом, родитељском милошћу, братском љубављу и људским човекољубљем, а поврх свега тога јединственом достојанственошћу. Ти си с поуклом праштао, без цинизма осветољубља имајући непоколебљиву наду и веру у праведну ствар не само појединаца, већ и целе наше земље, која је толико пута достојанствено падала, да би још достојанственије поново васкрсла (...) Ти си био неумољив, али као друг и човек, већ једино и само као непријатељ онога, што је дисало неким подземним дахом, неком загушљивом паром, нечим

мрачним, тамним и ниским (...) Примао си горде и поносне, који су умели да буду ништавни и понизни, али не пред тобом као човеком племените душе и отворена духа, већ пред тобом као царем на власти, када си их баш ти умео да примиш као брат и да им отвориш очи, да није достојно да се праве ништавни и понизни, када нам је Бог досудио да сви будемо једнаки, да смо браћа и да се ваљамо по пепелу ништавила и прашини снисходљивости до степена понижења свог достојанства.“

Ове речи које су написане после смрти Душана Трифуновића у официрском логору у Нирнбергу нису могле бити објављене у листу “Ново време” коме их је понудио генерал Аранђеловић. Нада у васкрсење није могла бити предочена окупатору. Ове речи сачувала је породица која је добила копију текста.

Војник, командант и организатор, Проф Војне академије и руководилац генералштабне припреме, писац, велики патриота, доживео је суров крај и тешка понижења. Искрени поборник сарадње Срба и Хрвата био је са целим својим штабом заробљен у Слуњу од усташа и малтретиран. У логору Варбург примио се логорског старешинства не би ли олакшао положај својим друговима. Зимски услови су били сурови и његово здравље је попустило. Тело му је заувек остало ван отаџбине.

Друга неправда која се наднела над његову успомену и породицу у Београду било је саопштење Комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача. Његово име уз повећи број имена генерала из заробљеништва освануло је у новинама на запрепашћење породице и свих који су га истински познавали. После перипетија породица је уз сведоке и доказе успела да добије решење од исте Комисије да га не сматрају ратним злочинцем те да није ни осумњичен. Ово извињење никада није јавно обнародовано. Остала су само службена документа у поседу породице.

⁶ Артиљеријски капетан I класе, слушалац 42. класе Више школе Војне академије, М. Петровић, 19. јула 1942. године, Оф. Логор XIII Б у Лангвасеру, прочитано 26. јула 1942. (Оставштина Д. Т).

Др Миле Бјелајац

